

ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ Й МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Модернізація вищої освіти в Україні, пошук та вдосконалення технологій навчання, що забезпечують формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів, обумовлюють зростання вимог до вибору практичних форм навчання на філологічних факультетах. Перевага надається формам і методам, які створюють таку мовленнєву ситуацію, за якої кожний студент має можливість висловитись, проявити себе в комунікативному процесі відповідно до мети, змісту навчального матеріалу, стану навчально-методичної бази вищого навчального закладу. В сучасній лінгводидактиці вищої школи питання вибору оптимальних форм роботи у вищих навчальних закладах є актуальними.

Проблемам класифікації та вибору практичних форм роботи приділяли увагу А. Алексюк, О. Горошкіна, В. Нагаєв, С. Караман, В. Ортинський та ін. Вчені пропонують використовувати як традиційні, так і нетрадиційні форми роботи: лекції, практичні заняття, засідання творчих груп, консультації, круглі столи, конференції, огляди та обговорення методичної літератури, участь у конкурсах, ярмарки педагогічних ідей. Вони зазначають, що використання цих форм допоможе здійснити науково-методичне забезпечення викладання мови та літератури, вести творчу, пошукову, теоретичну та експериментальну роботу з фахових дисциплін.

Мета статті – проаналізувати ефективні форми і методи організації професійної підготовки майбутніх учителів-словесників.

Особливої уваги в підготовці майбутнього вчителя для роботи у швидкозмінному світі потребує розвиток його творчих якостей, формування професійної компетентності. Педагогічній творчості відводиться особливе місце серед інших видів творчості – вона визначає ефективність усіх можливих творчих процесів, оскільки її метою й результатом є творчий розвиток студентів, поступове формування в них такої інтегральної якості, як здатність до творчості. Вчитель, який сприяє творчому розвитку учнів, сам розвивається творчо, реалізує свій творчий потенціал, професійно вдосконалюється.

Реалізація потреби майбутнього вчителя у творчому розвитку вимагає впровадження нових форм його професійної підготовки, зокрема проблемно-інформаційних лекцій як важливої складової кредитно-модульної технології навчання. Як правило, лекції – досить негнучкий метод викладання, який не захочує до активного мислення, розв'язування проблем, не сприяє творчому розвитку студентів, а тому робить нецікавим

для них сам навчальний процес. Лекційна форма навчання є малоефективною для викладання гуманітарних наук, які є базовими в підготовці майбутнього вчителя, оскільки у гуманітарних дисциплінах постійно змінюються курси, їхній зміст, інформація.

Значне місце в процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів посідають практичні заняття, які В. Ортинський визначає як форму навчального заняття, під час якого науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань [1, с. 232]. Головне їх завдання – закріплення, переведення у довготривалу пам'ять теоретичних знань, формування навичок і вмінь із тієї чи іншої навчальної дисципліни, оволодіння апаратом наукових досліджень; поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи; формування інтелектуальних навичок і вмінь планувати, аналізувати й узагальнювати.

Проведення практичних занять, як вказує В. Нагаєв, ґрунтується на попередньо підготовленому матеріалі (тестах для виявлення рівня знань студентів), прикладних завданнях різної складності, наочному матеріалі, методичних вказівках, засобах оргтехніки [2, с. 66].

Іншим видом практичних форм навчання, що сприяють формуванню професійної компетентності, є лабораторні роботи, які, як вважає В. Ортинський, є формою навчального заняття, на якому студенти під керівництвом науково-педагогічного працівника особисто проводять експерименти з метою практичної перевірки й підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі [2, с. 234]; або, як вказує М. Пентилюк, – це один із видів самостійної роботи, що проводиться за визначеними завданнями пошукового, дослідницького характеру [3, с. 78].

М. Пентилюк пропонує застосовувати на практичних та лабораторних заняттях імітаційні методи (розігрування ролей учителя та учнів, імітація окремих фрагментів уроків, застосування методів та прийомів навчання тощо) [3, с. 13].

Для здійснення ефективного процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя вибудовуємо лекційно-практично-лабораторні заняття з урахуванням нових підходів: наукові основи методики й новітні освітні технології у викладанні літератури як мистецтва слова; нові освітні технології літературного аналізу; українська література у взаємозв'язках із різними видами мистецтва у старших класах загальноосвітньої школи; екзистенціально-діалогічна концепція викладання української літератури в старшій школі; компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури.

Проблемний виклад навчального матеріалу, створення методичних проєктів-презентацій поглиблюють теоретичні знання, формують професійні вміння й навички, розвивають педагогічне мислення, стимулюють творчий пошук, мисленнєву діяльність, формують культуру дослідницької діяльності, слугують ефективною підготовкою до педагогічної практики.

Як зауважує С. Вітвицька, розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації і професійного використання знань у навчальних умовах забезпечують семінарські заняття [4, с. 179].

Семінарські заняття, на думку В. Ортинського, сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню обстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів, сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодіти культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості [1, с. 235–236]. За Н. Курмашовою, семінарські заняття сприяють вихованню критичного мислення, інтересу до знань, намаганням самостійно набувати й поглиблювати їх, умінню працювати з довідковою літературою, висловлюванню власного судження про прочитане [5, с. 360]; за В. Лозовою – розвитку творчого професійного мислення, формуванню позитивної мотивації, оволодінню мовою відповідної науки; формуванню умінь оперувати визначеннями, поняттями, дефініціями; оволодінню умінь і навичок постанови і рішення інтелектуальних проблем і завдань, доведення, спрощення, відстоювання своєї точки зору, а також повторення й закріплення знань, здійснення контролю спілкування й організації педагогічного спілкування [6, с. 221].

На особливу увагу заслуговує думка С. Вітвицької, яка пропонує класифікувати семінари за такими критеріями:

- залежно від складності, обсягу і вимог: просемінари (підготовчі); власне семінари; міжпредметні семінари;
- залежно від мети: семінар-повторення і систематизації знань; семінари вивчення нового матеріалу; міжпредметні семінари;
- за формою проведення: семінар-бесіда, семінар-обговорення (реферативний); коментоване читання; диспут; комбінований; міжпредметний семінар та його різновидність – семінар-конференція [4, с. 179].

Практичні й лабораторні заняття з методики навчання української мови спрямовуються на вирішення практичних завдань фахової підготовки, застосування ефективних форм і методів викладання в умовах багатопрофільного навчання. Професійна спрямованість студентів, організація їх самостійної дослідницької роботи забезпечується переглядом і аналізом відеоуроків учителів та студентів-практикантів. Доцільне використання їх сприяє розвитку умінь спостерігати, аналізувати, робити висновки щодо ефективності тих чи інших методів та прийомів. Отримує

популярність і вивчення матеріалів обласних і всеукраїнських конкурсів «Учитель року».

Через серію майстер-класів можна довести до розуміння майбутніх учителів вироблену систему ексклюзивних педагогічних дій, які не обмежені стандартом та пов'язані із засвоєнням предметних компетенцій з української мови і літератури, організацією суб'єкт-суб'єктного формату взаємодії, відпрацьовують способи продуктивної діяльності, діляться секретами інноваційного педагогічного досвіду. У результаті студенти знайомляться з творчою лабораторією вчителя-майстра, технологіями її створення, беруть за приклад високу культуру мовлення і мислення, засвоюють досвід підготовки до проектування адаптивного освітнього середовища, отримують навички оволодіння основами методичного мистецтва, продуктивними способами розв'язання навчально-виховних завдань. О. Мариновська вважає, що це перший вагомий крок до розробки вчителем індивідуальної чи авторської педагогічної технології (персонал-технології), що функціонує на практиці як модифікаційні персоналізовані варіанти реалізації педагогічної технології в навчально-виховному процесі в індивідуальних і спорадичних ознаках, відбиває рівень педагогічної індивідуально-виконавської майстерності, технологічний продукт у формі передового педагогічного досвіду [7, с. 127–128].

Серед форм організації навчально-виховного процесу у вищій школі особливого значення сьогодні набувають індивідуальні навчальні заняття, які проводяться з окремими студентами для підвищення рівня їх підготовки та розкриття творчих здібностей.

Отже, семінарські, практичні, лабораторні та індивідуальні заняття дозволяють уточнити, перевірити, систематизувати знання, оволодіти науковою термінологією й вільно нею оперувати; навчитися точно й доказово висловлювати свої думки мовою лінгвістичної науки, вести діалог, дискусію; опонувати, розвивати творче, професійне, критичне мислення, вміння переконувати, відстоювати власну точку зору.

Іншою формою професійної підготовки майбутніх учителів є факультативи, у ході яких проводяться тренінги, індивідуальні та групові заняття, корегувальні та ігрові вправи, бесіди, тренінги особистісного зростання, самомотивування та спілкування. Тематичне планування передбачає розкриття наступних тем:

- сутність професійної мотивації майбутнього вчителя-філолога;
- діагностика сформованості професійно-педагогічної мотивації;
- формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей;
- засоби корекції та підвищення мотивації майбутнього вчителя на професійну діяльність.

Оскільки під мотивами професійної діяльності розуміємо усвідомлення актуальних потреб особистості, що задовольняються завдяки

виконанню навчальних завдань та спонукають індивіда досліджувати майбутню професійну діяльність, відзначимо такі мотиваційні фактори, які було введено в факультативи з метою посилення професійної мотивації майбутніх учителів:

- відчуття задоволення від майбутньої професійної діяльності;
- формування особистісних і професійних якостей майбутнього вчителя-філолога.

Системність цієї роботи забезпечується такою традиційно ефективною формою професійної педагогічної активності, як організація роботи творчих груп. Принципами її проведення є демократизація, науковість, гуманізація, диференціація, наскрізність, комфортність, індивідуалізація, позитивність тощо та кооперативна форма діяльності (робота в малих групах), що дозволяють реалізувати природне прагнення людини до спілкування, сприяють досягненню високих результатів у навчанні.

У формуванні професійної компетентності майбутніх учителів-філологів важливим є використання позанавчального часу для розвитку особистісних та професійних якостей майбутніх фахівців. Позанавчальна робота є сприятливим середовищем розвитку особистості студента, формування його професійного та індивідуального іміджу. Вона має власну специфіку, елементи, логіку, функції, зміст, принципи, форми, методи та критерії оцінювання результатів. Ця форма роботи є додатковим джерелом часу навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Позанавчальна діяльність повинна також збагачувати словник і мовлення майбутніх філологів, сприяти удосконаленню їх загальної та мовної культури. Враховуючи системність як невід'ємну характеристику виховного процесу вищого навчального закладу, можна уявити багатогранний характер позанавчальної діяльності, яка в контексті створення професійно-педагогічного іміджу майбутніх філологів спрямована на формування особистісних (комунікативних, гуманітарних, аутопсихологічних) та професійних (проектувальних, адаптаційних, творчих, загальнолінгвістичних, соціокультурних та інших) вмінь, необхідних для становлення спеціалістів-філологів. Виходячи з необхідності формування певних якостей та вмінь, доцільно визначити спектр методів та засобів виховання у позанавчальній діяльності.

Форми організації позанавчальної роботи поділяються на масові, групові (гурткові) та індивідуальні. До масових форм належать тематичні вечори, конференції, літературні вікторини, вечори запитань та відповідей, «круглі столи», творчі та лінгвістичні змагання, зустрічі з видатними людьми, екскурсії, олімпіади тощо. До групових форм можна віднести творчі лабораторії, гуртки художньої самодіяльності, підготовку радіо- і телепередач, випуск стінної газети, роботу студентських асоціацій, клубів, центрів та студій, проведення походів, підготовку вистав, фестивалів, театралізованих вечорів, тематичних семінарів та лекторіїв, складання

проектів та видання журналів, організація КВК, організацію тренінгів спілкування, дискусійних клубів, рольових та ділових ігор. Індивідуальні форми включають позааудиторне читання, колекціонування, науково-дослідницьку роботу, заняття мистецтвом і т.д. Індивідуальна позанавчальна робота має опиратися на особистісні інтереси студентів та орієнтуватися на розкриття їх творчого потенціалу.

Позанавчальна робота надає необмежені можливості для подолання недоліків масової репродуктивної підготовки майбутніх вчителів-філологів та виховання особистості, здатної до творчого мислення.

Саме у ході позанавчальної діяльності на добровільних засадах необхідно формувати гуманітарні, аутопсихологічні, комунікативні, проєктувальні, організаційні, адаптаційні, мотиваційні, творчі, пізнавальні, соціокультурні та загальнолінгвістичні якості, що є невід'ємними складовими професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів.

Отже, ефективне формування професійної компетентності майбутніх учителів можливе на основі ефективних методів, прийомів та форм організації навчальної діяльності студентів. Ефективними формами організації процесу формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів є: семінарські, практичні, лабораторні та індивідуальні заняття, науково-дослідна робота, участь у науково-дослідних лабораторіях, центрах, науково-практичних конференціях, майстер-класах, які забезпечують необмежені можливості для організації пошуково-дослідницької діяльності; позанавчальна робота, яка поділяється на масові, групові (гурткові) та індивідуальні форми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
2. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / В. М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / [авт.-уклад. Пентиліук М.]. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
4. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : навч. посіб. за модульно-рейтинговою сист. навч. для студ. магістр. / Світлана Сергіївна Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.
5. Курмашова Н. Дискусія і диспут як засоби формування професійних вмінь / Н. Курмашова // Вища школа. – 2007. – № 1. – С. 26–32.
6. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В. І. Лозової. – Х. : ТОВ «ОВС», 2006. – 496 с.
7. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проєктно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : монографія / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ : Симфонія форте; Полтава : Довкілля-К., 2009. – 500 с.